

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ในปัจจุบันคนไทยมีความตื่นตัวและเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจที่ทรุดตัวของไทยทำให้ผู้ประกอบการต้องปิดตัวลงเป็นจำนวนมากส่งผลให้การจ้างงานลดลง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจึงมีความต้องการศึกษาต่อในระดับปริญญาโทเพิ่มมากขึ้นทั้งเพื่อเป็นการใช้เวลาระหว่างรองานให้เกิดประโยชน์และเพื่อเป็นการเสริมสร้างความได้เปรียบด้านการแข่งขันในตลาดแรงงาน โดยสาขาวิชาที่ยังคงเป็นที่นิยมเพราะความเปิดกว้างสำหรับผู้เรียน และความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานมีสูง ก็คือสาขาบริหารธุรกิจหรือ MBA โดยผู้ศึกษาต่อส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาต่อต่างประเทศโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ทั้งที่สาขาวิชาหนึ่งดังกล่าวเปิดสอนอย่างแพร่หลายโดยสถาบันการศึกษาในประเทศ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาอัตราผลตอบแทนของลงทุนทางการศึกษาปริญญาโทบริหารธุรกิจโดยเปรียบเทียบอัตราผลตอบแทนทางการศึกษาของผู้จบจากสถาบันการศึกษาในประเทศอันได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กับอัตราผลตอบแทนทางการศึกษาของผู้จบจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่ทำงานในธุรกิจการเงินและการธนาคาร และใช้วิธีสุ่มแบบจำแนกประเภท โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ จากนั้นจึงได้คำนวณหาอัตราผลตอบแทนของการศึกษา ทั้งอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลและอัตราผลตอบแทนของสังคม เริ่มจากการวิเคราะห์ด้านผลตอบแทนโดยใช้สมการถดถอยแบบพหุคูณที่ผู้วิจัยคำนวณได้ เพื่อใช้ในประมาณการรายได้ตลอดชีวิตการทำงานของผู้ที่จบการศึกษาปริญญาโทบริหารธุรกิจ แล้ววิเคราะห์ทางด้านค่าใช้จ่ายส่วนบุคคลและต้นทุนของสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ต้นทุนทางตรงส่วนบุคคลคิดจากค่าใช้จ่ายในการศึกษาคิดเป็นเงินบาทของผู้ศึกษา ส่วนต้นทุนทางตรงของสังคมคิดจากค่าใช้จ่ายของสถาบันเพื่อการเรียนการสอนสำหรับสถาบันการศึกษาในประเทศ ส่วนสถาบันการศึกษาในสหรัฐอเมริกาคิดต้นทุนทางสังคมจากค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริงของผู้ศึกษาโดยรวมค่าใช้จ่ายของผู้ที่ได้รับทุนการศึกษาด้วย และสำหรับต้นทุนทางอ้อมส่วนบุคคลและของสังคมคิดจาก ค่าเสียโอกาสหรือรายได้โดยเฉลี่ยของผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีที่ปรับตัวอัตราว่างงานแล้ว ซึ่งเป็นรายได้ที่ผู้ศึกษาควรจะได้รับหากเลือกที่จะ

ทำงานแทนการศึกษาต่อ โดยรายได้ของผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีนี้ได้จากการประมาณการจากสมการรายได้ของ TDR1 จากนั้นจึงนำผลตอบแทนและต้นทุนที่ได้ไปคำนวณหาอัตราผลตอบแทนทางการศึกษาส่วนบุคคลและของสังคมในภาพรวม และเปรียบเทียบอัตราผลตอบแทนทางการศึกษาของผู้ที่จบจากสถาบันการศึกษาในประเทศ และผู้ที่จบจากสหรัฐอเมริกา โดยแบ่งเป็นการศึกษาโดยรวมและแบ่งตามเพศ ซึ่งอัตราผลตอบแทนภายในนี้คำนวณด้วยวิธีที่ทำให้มูลค่าปัจจุบันของกระแสรายได้ส่วนเพิ่มตลอดชีวิตการทำงานเท่ากับมูลค่าปัจจุบันของต้นทุนที่ใช้ในการศึกษา โดยที่อัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลคิดจากรายได้หลังหักภาษี ส่วนอัตราผลตอบแทนทางสังคมนั้นใช้รายได้ก่อนเสียภาษีในการคำนวณ

ผลการศึกษาด้านต้นทุนส่วนบุคคลพบว่า ผู้จบการศึกษาจากสถาบันในประเทศมีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าผู้จบการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาประมาณ 7 เท่าโดยผู้จบการศึกษาจากสถาบันในประเทศมีต้นทุนทางตรงเฉลี่ยคนละประมาณ 200,000 บาท และผู้จบการศึกษาจากสหรัฐอเมริกามีต้นทุนทางตรงเฉลี่ยคนละประมาณ 1,700,000 บาท ส่วนต้นทุนทางสังคมนั้นพบว่าต้นทุนทางสังคมของผู้จบการศึกษาจากสถาบันในประเทศประมาณ 400,000 บาทต่ำกว่าผู้ที่จบจากสหรัฐอเมริกาซึ่งมีต้นทุนทางสังคมเฉลี่ยคนละประมาณ 1,900,000 บาทประมาณ 3.75 เท่า

ผลการวิเคราะห์สมการรายได้พบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อรายได้ อย่างมีนัยสำคัญในทิศทางเดียวกับรายได้ ได้แก่ ตัวแปรประสบการณ์การทำงาน ตัวแปรความสามารถในการเรียนปริญญาโท และตัวแปรมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ 1 ใน 20 ของสหรัฐอเมริกามีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก แสดงว่าผู้ที่มีค่าตัวแปรเหล่านี้สูงจะยิ่งทำให้มีรายได้มากขึ้น ในขณะที่ตัวแปรประสบการณ์กำลังสอง เพศ ตัวแปรสถานประกอบการมีค่าสัมประสิทธิ์เป็นลบ ทำให้รายได้ลดลง ซึ่งโดยภาพรวมแล้วจะพบว่า ผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ 1 ใน 20 ของสหรัฐอเมริกา จะเป็นผู้ที่มีรายได้สูงกว่าผู้จบจากมหาวิทยาลัยอื่นๆ และผู้จบการศึกษาชายมีรายได้สูงกว่าผู้จบการศึกษาหญิง และหากเปรียบเทียบกลุ่มผู้จบจากสหรัฐอเมริกากับกลุ่มผู้จบจากในประเทศแล้ว ผู้จบจากสหรัฐอเมริกาจะมีรายได้สูงกว่า เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์ของผู้จบจากมหาวิทยาลัยในประเทศมีค่าเป็นลบ

สำหรับอัตราผลตอบแทนของการลงทุนทางการศึกษา จากการคำนวณทำให้ทราบว่าอัตราผลตอบแทนของการศึกษาโดยรวมของผู้จบการศึกษาในประเทศสูงกว่าอัตราผลตอบแทนของผู้จบจากสหรัฐอเมริกา 13-22% โดยที่ผู้จบจากสถาบันในประเทศได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคล 35% และได้รับอัตราผลตอบแทนทางสังคม 29% สามารถแยกได้เป็นผู้จบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคล 33% มากกว่าผู้จบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งได้รับ 29% ส่วนอัตราผลตอบแทนทางสังคมนั้นผู้จบจาก

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับ 35% มากกว่าผู้จบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งได้รับ 23% เนื่องจากต้นทุนสถาบันโดยเฉพาะต้นทุนที่ดินของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่สูงกว่าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาก และสำหรับอัตราผลตอบแทนของผู้จบจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา นั้น พบว่าผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ 1 ใน 20 จะได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลสูงมากถึง 43% และได้รับอัตราผลตอบแทนทางสังคม 26% ในขณะที่ผู้จบจากมหาวิทยาลัยที่ไม่ติดอันดับ 1 ใน 20 จะได้รับอัตราผลตอบแทนที่ต่ำกว่าทั้งอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลที่ได้รับเพียง 15% และอัตราผลตอบแทนทางสังคม 17% แต่อย่างไรก็ตาม สามารถสรุปได้ว่าเป็นการคุ้มค่าที่ผู้จบปริญญาตรีจะศึกษาต่อปริญญาโทบริหารธุรกิจ เนื่องจากอัตราผลตอบแทนที่ได้รับนั้นสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำซึ่งในปัจจุบันอยู่ที่ประมาณ 6% และนอกจากผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินแล้วผู้ศึกษายังได้รับผลตอบแทนในรูปแบบอื่นที่ไม่สามารถประมาณค่าออกมาเป็นตัวเงินได้ เช่น ความภาคภูมิใจของผู้ศึกษา พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ความนับหน้าถือตาในสังคม โอกาสในการเลือกทำงานที่ดีขึ้น เป็นต้น ส่วนผลประโยชน์อื่นๆที่เกิดขึ้นกับสังคม เช่น การมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี การมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศมากขึ้น การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพช่วยลดปัญหาสังคมและทำให้ประเทศสามารถพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมได้เร็วขึ้น เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการที่เศรษฐกิจปัจจุบันอยู่ในภาวะไม่ปกติ อัตราแลกเปลี่ยนเป็นระบบลอยตัว อีกทั้งยังเกิดวิกฤติการณ์ทางการเงิน ทำให้อัตราผลตอบแทนทางการศึกษาที่ผู้วิจัยคำนวณโดยใช้การเก็บข้อมูลก่อนช่วงก่อนเหตุการณ์ดังกล่าวมีความคลาดเคลื่อนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุจากต้นทุนการศึกษาที่สูงขึ้น หรือรายได้ลดลงจากการปรับลดอัตราเงินเดือนในสถาบันการเงินต่างๆ ดังนั้นเพื่อให้ผลการศึกษายังคงสามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจศึกษาต่อได้ ผู้วิจัยจึงคำนวณหาอัตราผลตอบแทนของการศึกษาในกรณีต่างๆที่ต้นทุนสูงขึ้นซึ่งผลการคำนวณพบว่า หากอัตราค่าเล่าเรียนเพิ่มขึ้น 10% แล้วจะทำให้อัตราผลตอบแทนของการศึกษาโดยรวมของผู้จบการศึกษาในประเทศยังคงสูงกว่าอัตราผลตอบแทนของผู้จบจากสหรัฐอเมริกา 15-21% โดยที่ผู้จบจากสถาบันในประเทศได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลลดลง 4% เป็น 31% โดยผู้ที่จบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นยังคงได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลมากกว่าผู้จบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวคือได้รับ 31% ลดลงจากเดิม 2% และผู้จบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับลดลง 4% เหลือ 25% ส่วนอัตราผลตอบแทนทางสังคมนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายสถาบันซึ่งคิดเพียง 2 ปีและมีมูลค่าไม่สูงนักจึงไม่สามารถทำให้ค่าอัตราผลตอบแทนเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกับอัตราผลตอบแทนทางสังคมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งต่างจากกรณีของผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา ซึ่งพบว่าอัตราผลตอบแทนที่ได้รับลดลงทุกประเภทโดยเฉพาะผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ 1 ใน 20 ได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลลดลงถึง

13% คือเหลือ 30% และได้รับอัตราผลตอบแทนทางสังคม 19% ในขณะที่ผู้จบจากมหาวิทยาลัยที่ไม่ติดอันดับ 1 ใน 20 จะได้รับอัตราผลตอบแทนลดลงน้อยกว่าทั้งอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลที่ได้รับลดลง 2% เป็น 13% และอัตราผลตอบแทนทางสังคมลดลง 3% เป็น 14%

ส่วนในกรณีที่ต้นทุนการศึกษาสูงขึ้นจากการที่ค่าเงินบาทลดลงนั้น ผู้วิจัยพบว่า ณ อัตราแลกเปลี่ยนเท่ากับ 35 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐนั้น ผู้ที่จบจากสหรัฐอเมริกาจะได้รับอัตราผลตอบแทนลดลงเท่ากับกรณีที่เงินเฟ้อเท่ากับ 10% ยกเว้นผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ 1 ใน 20 ของสหรัฐอเมริกาซึ่งได้รับผลกระทบน้อยกว่าในกรณีแรก กล่าวคือได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลลดลง 7% เหลือ 36% และได้รับอัตราผลตอบแทนทางสังคม 22% ลดลง 4% และหากอัตราแลกเปลี่ยนลดลงเท่ากับค่าเฉลี่ยในรอบ 1 ปีนับแต่เริ่มมีการปล่อยค่าเงินบาทลอยตัวหรือประมาณ 40 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ จะพบว่าอัตราผลตอบแทนทั้งส่วนบุคคลและทางสังคมลดลงมากกว่าในกรณีที่อัตราแลกเปลี่ยนเท่ากับ 35 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ และในกรณีที่อัตราค่าเรียนเพิ่มขึ้น 10 % มีเพียงผู้จบจากมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ 1 ใน 20 ที่อัตราผลตอบแทนลดลงน้อยกว่าในกรณีแรกกล่าวคืออัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลลดลง 10% เป็น 33% และอัตราผลตอบแทนของสังคมลดลง 6% เป็น 20% แต่ก็ยังลดลงมากกว่ากลุ่มอื่นๆซึ่งได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลลดลงเพียงประมาณ 3-4% ได้แก่ ผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาโดยรวมซึ่งได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคล 11% และได้รับอัตราผลตอบแทนของสังคมเหลือ 12% ส่วนผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยที่ไม่ติดอันดับ 1 ใน 20 ของสหรัฐอเมริกาได้รับ 12% และ 13% ตามลำดับ

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เมื่อพิจารณาจากอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลและอัตราผลตอบแทนทางสังคมของผู้จบจากสถาบันการศึกษาในประเทศโดยรวมแล้วจะพบว่า อัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลสูงกว่าอัตราผลตอบแทนทางสังคม ดังนั้นหากรัฐต้องการให้ผู้เรียนแบ่งเบาภาระต้นทุนในการศึกษาเพิ่มขึ้นโดยการเก็บค่าเรียนสูงขึ้น ก็น่าจะได้เพราะอัตราผลตอบแทนจากการศึกษาส่วนบุคคลของผู้จบจากสถาบันดังกล่าวยังสูงกว่าอัตราผลตอบแทนทางสังคมค่อนข้างมาก ถึงแม้จะเสียค่าใช้จ่ายในการเรียนเพิ่มขึ้น อัตราผลตอบแทนทางการศึกษาที่จะได้รับก็ยังคุ้มค่านำลงทุนมากกว่านำเงินไปฝากธนาคารซึ่งให้ผลตอบแทนที่ต่ำกว่า

2. เมื่อเปรียบเทียบอัตราผลตอบแทนการศึกษาปริญญาโทบริหารธุรกิจในประเทศและในสหรัฐอเมริกา จะพบว่าผู้จบจากมหาวิทยาลัยในประเทศจะได้รับอัตราผลตอบแทนทั้งส่วนบุคคลและทางสังคมสูงกว่า ยกเว้นในกรณีของผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ 1 ใน 20 ของ

สหรัฐอเมริกาที่ได้รับอัตราผลตอบแทนสูงที่สุด ดังนั้นหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชนที่ต้องการพัฒนาบุคลากร หรือผู้ต้องการศึกษาต่อปริญญาโทบริหารธุรกิจ อาจจะไม่เลือกศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยภายในประเทศก่อน เพราะให้ความคุ้มค่าเมื่อพิจารณาในแง่ของอัตราผลตอบแทนในรูปตัวเงินมากกว่า เว้นเสียแต่จะสามารถเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ 1 ใน 20 ของสหรัฐอเมริกาได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาอัตราผลตอบแทนทางสังคมของผู้จบการศึกษาจากสถาบันในประเทศจะเห็นได้ว่ารัฐควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาปริญญาโทบริหารธุรกิจต่อไป เพราะอัตราผลตอบแทนทางสังคมที่ประเทศชาติได้รับในรูปของตัวเงินนั้นมีค่าสูงกว่าการลงทุนทางอื่นในอีกหลายๆโครงการ

5.3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

1. ผู้ที่จบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับอัตราผลตอบแทนส่วนบุคคลสูงกว่าผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่กลับได้รับอัตราผลตอบแทนทางสังคมที่ต่ำกว่า ซึ่งเกิดจากนิสัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเสียค่าใช้จ่ายในการเรียนต่ำกว่าค่าใช้จ่ายของสถาบันที่เกิดขึ้น ในขณะที่ผู้เรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องเสียค่าเรียนสูงกว่าต้นทุนของสถาบัน ทั้งนี้เนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องค่าเสียโอกาสของการใช้ที่ดิน ซึ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีต้นทุนในส่วนนี้สูงกว่า อย่างไรก็ตามหน่วยงานของรัฐมักจะได้คำนึงถึงต้นทุนส่วนนี้และไม่ได้นำมารวมไว้ในการศึกษา ซึ่งหากตัดต้นทุนในส่วนนี้ออกจะพบว่า ต้นทุนดำเนินการรวมกับต้นทุนอาคารและต้นทุนครุภัณฑ์เฉลี่ยต่อคนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีค่าต่ำกว่าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เล็กน้อย ประกอบกับรายได้ก่อนเสียภาษีที่สูงกว่าของผู้ที่จบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่อัตราผลตอบแทนทางสังคมของผู้จบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะสูงกว่าผู้จบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2. ในการวิจัยครั้งนี้ใช้สมการถดถอยในการประมาณการรายได้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาดลอดอายุการทำงานโดยใช้การเก็บข้อมูลแบบ Cross Section แทนการเก็บข้อมูลแบบ Time Series ทำให้ข้อมูลที่ได้เป็นการพยายามคาดคะเนรายได้ในอนาคตซึ่งในความเป็นจริงแล้วย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะเศรษฐกิจเช่น อัตราเงินเฟ้อ อัตราการว่างงาน หรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นผู้ที่ทำงานในธุรกิจการเงินและการธนาคาร ซึ่งช่วงที่เก็บข้อมูลนั้นเป็นช่วงก่อนการเกิดวิกฤติการณ์ทางการเงินของประเทศ ทำให้อัตราเงินเดือนรวมทั้งผลประโยชน์ต่างๆยังอยู่ในระดับที่สูงกว่าธุรกิจอื่นๆเนื่องจากเป็นธุรกิจที่กำลังเติบโตในลักษณะของฟองสบู่ ดังนั้นอัตราผลตอบแทนที่คำนวณได้จึงอาจสูงเกินจริงหรือสูงกว่าใน

ภาวะปัจจุบัน และอาจรวมถึงในอนาคตซึ่งอาจมีการปรับฐานเงินเดือนใหม่ให้ลดลง อย่างไรก็ตาม ภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันยังอยู่ในช่วงปรับตัวจึงเป็นการยากที่จะคาดการณ์การปรับตัวของรายได้ของพนักงานในธุรกิจนี้ ผู้วิจัยจึงเสนอให้ใช้การปรับตัวของต้นทุนตั้งที่ได้นำเสนอท้ายบทที่ 4 ในการใช้ปรับอัตราผลตอบแทนทางการศึกษาเพื่อเข้ากับภาวะปัจจุบันหรือเพื่อตัดสินใจศึกษาต่อในอนาคตเพราะมีทิศทางของการเปลี่ยนแปลงชัดเจนกว่า และสามารถประมาณได้ดีกว่าที่จะปรับด้านรายได้

4. อัตราผลตอบแทนของการลงทุนทางการศึกษาปริญญาโทบริหารธุรกิจนี้ไม่สามารถใช้อ้างอิงได้ดีสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาต่อในการใช้ตัดสินใจเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาในประเทศแห่งอื่น หรือเข้าทำงานในธุรกิจประเภทอื่น และถึงแม้ว่าจะเข้าทำงานในธุรกิจการเงินและการธนาคารก็ตามอัตราผลตอบแทนที่ได้รับอาจลดลง เนื่องจากในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเช่นในปัจจุบัน สถานประกอบการต่างลดการจ้างงานพนักงานทำให้อัตราการว่างงานสูงขึ้น ทำให้อัตราผลตอบแทนที่ปรับตัวด้วยอัตราการว่างงานแล้วมีค่าลดลง หรืออัตราเงินเดือนรวมทั้งผลตอบแทนประเภทอื่นที่ผู้จบการศึกษาใหม่จะได้รับอาจมีระดับต่ำกว่าเดิม ประกอบกับต้นทุนในการเรียนของผู้ที่ต้องการศึกษาต่อสหรัฐอเมริกามีค่าสูงขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยนทำให้อัตราผลตอบแทนจากการศึกษาที่จะได้รับมีค่าต่ำลง แต่คาดว่าน่าจะต่ำลงกว่าอัตราผลตอบแทนของผู้ที่จบจากสหรัฐอเมริกาเมื่อคำนวณที่อัตราแลกเปลี่ยนเท่ากับ 35 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐไม่มากนักหรืออย่างน้อยที่สุดไม่น่าจะลดลงต่ำกว่า 10% เมื่อเทียบกับกรณีที่อัตราแลกเปลี่ยนลดลงไปอยู่ที่ระดับ 40 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ ดังที่ผู้วิจัยได้คำนวณไว้ในตารางที่ 4.38

5. อัตราผลตอบแทนที่คำนวณได้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นอัตราผลตอบแทนในรูปของตัวเงินเท่านั้น ซึ่งในการเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่จบการศึกษาจากในประเทศและสหรัฐอเมริกายังมีข้อแตกต่างของผลตอบแทนส่วนอื่นที่ไม่สามารถประมาณค่าออกมาในรูปของตัวเงินได้ เช่นผู้ศึกษาในสหรัฐอเมริกามีความสามารถในด้านภาษามากขึ้น มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตต่างแดน ได้เรียนรู้วัฒนธรรมต่างชาติ ในขณะที่ผู้เรียนในประเทศมีโอกาสทำงานได้รับประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้น ซึ่งความแตกต่างของผลตอบแทนที่ไม่อยู่ในรูปของตัวเงินเหล่านี้ ทำให้เกิดการทดแทนกันที่ไม่สมบูรณ์ (Imperfect Substitution) ของผู้ที่จบการศึกษาในประเทศและสหรัฐอเมริกา การเปรียบเทียบจึงอาจทำได้ไม่สมบูรณ์นัก

6. ต้นทุนทางอ้อมของการศึกษาหรือค่าเสียโอกาสของการศึกษาต่อปริญญาโทบริหารธุรกิจอาจมีความแตกต่างกันระหว่างผู้ที่ศึกษาในประเทศกับผู้ที่ศึกษาต่อสหรัฐอเมริกา เนื่องจากผู้เรียนต่อสหรัฐอเมริกาย่อมเป็นผู้ที่มีฐานะทางครอบครัวดีกว่า ดังนั้นหากไม่ศึกษาต่อและได้

ทำงานในธุรกิจของครอบครัวก็อาจจะมียาได้สูงกว่าระดับค่าจ้างของผู้จบปริญญาตรีทั่วไปในตลาดแรงงาน ทำให้ต้นทุนค่าเสียโอกาสสูงกว่าผู้เรียนต่อในประเทศซึ่งได้รับค่าจ้างในอัตราปกติก็เป็นได้ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นอัตราผลตอบแทนของผู้จบการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาจะน้อยกว่าที่ผู้วิจัยศึกษาไว้ แต่จะลดลงเล็กน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับต้นทุนค่าเสียโอกาสดังกล่าว และเนื่องจากการศึกษาต่อปริญญาโทบริหารธุรกิจในประเทศเปิดโอกาสให้กับผู้ที่ทำงานแล้วมากกว่าการศึกษาต่อสหรัฐอเมริกา และสอดคล้องกับหลักสูตรของการศึกษาที่กำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าเรียนว่าต้องมีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อนเป็นเวลานานพอสมควร ทำให้ผู้ศึกษาต่อในประเทศบางส่วนเป็นผู้บริหารระดับสูงที่ทำงานมานานกว่า 10 ปี ส่งผลให้ต้นทุนค่าเสียโอกาสของคนกลุ่มนี้ประเมินได้ยากเพราะมีความหลากหลายมาก อย่างไรก็ตามการประมาณ ต้นทุนค่าเสียโอกาสในการศึกษาครั้งนี้ถือเป็นต้นทุนค่าเสียโอกาสขั้นต่ำเท่านั้น เพราะในความเป็นจริงยังมีต้นทุนที่ไม่อยู่ในรูปของตัวเงินและไม่สามารถประมาณค่าอีกมาก เช่น การสูญเสียเวลาในการพักผ่อน การมีสุขภาพกาย-จิตเสื่อมโทรม การเกิดปัญหาเกี่ยวกับบุคคลในครอบครัว เป็นต้น

7. นอกจากต้นทุนทางอ้อมหรือค่าเสียโอกาสของรายได้ที่ควรจะได้รับหากไม่ศึกษาต่อดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในความเป็นจริงควรจะมีการคิดต้นทุนค่าเสียโอกาสของเงินลงทุนที่ใช้ในการเรียนด้วย โดยเฉพาะผู้ที่ศึกษาต่อต่างประเทศซึ่งมีต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเรียนนับล้านบาท ดอกเบี้ยที่สูญเสียไปย่อมมีมูลค่ามิใช่น้อย หรือหากสามารถนำเงินดังกล่าวไปลงทุนในโครงการที่ให้อัตราผลตอบแทนสูง อัตราผลตอบแทนที่ได้รับจากการศึกษาต่อก็ย่อมมีค่าลดลง ดังนั้นในการตัดสินใจเรียนต่อ ผู้เรียนจึงควรคำนึงถึงต้นทุนในส่วนนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเช่นในปัจจุบัน การลงทุนในโครงการต่างๆมีความเสี่ยงสูงขึ้นทำให้โครงการที่จะสามารถให้อัตราผลตอบแทนที่สูงกว่าการศึกษาต่อมีน้อยลง ด้วยเหตุนี้การลงทุนทางการศึกษาจึงยังเป็นการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนคุ้มค่าและมีความเสี่ยงต่อการขาดทุนน้อยกว่าการลงทุนรูปแบบอื่น และเชื่อว่าจะยังเป็นที่นิยมโดยเฉพาะในช่วงภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำเช่นนี้